

Rop Evrope

Dean Komel

Nedvomno smo se danes znašli v precejšnji zagati, saj ne moremo več upravičevati tega, kar nastopa pod imenom Evrope in kar je v aktualnih političnih ter ekonomskih potekih skoraj izgubilo ime. Postavlja se vprašanje, če sploh še rabimo EU kot skupni imenovalec. Evropa se danes zdi oropana dostojanstva, za katerega si je z veliko naporov prizadevala po drugi svetovni vojni. Pripetil se je – v prispodobi in konkretno – vnovični rop Evrope. In sicer tiste Evrope »po Evropi«, o kateri je že sredi sedemdesetih let premišljeval Jan Patočka, filozof in politični disident, nedvomno eden tistih »dobrih Evropejcev«, na katere sta stavila njegov učitelj Husserl in poučevalec Nietzsche.

S »Poevropo« je Patočka filozofsko opredelil Evropo, ki je zapustila *Zgodovino* kot svet vzpostavljenega in hkrati svet vzpostavljaljočega subjekta.¹ Oznaka res zveni postmodernistično in postkolonialistično, vendar pa predvsem zaznamuje most med tistim, kar naj bi predstavljalo »staro« in »novo« Evropo. Če se opremo še na nekega drugega filozofa, Gianniya Vattima, ki je sicer precej časa prebil v klopih evropskega parlamenta, Poevropi predvsem pritiče, da *preboli* nihilizem lastne zgodovinskosti, ki ga je razširila čez cel planet. Poevropa naj bi Evropo tako ozdravila Evrope s sredstvi, ki jih je bodisi sama izgotovila bodisi si jih je sposodila ali pa še bolj verjetno nakradla pri »neevropejcih« med svojimi osvajalskimi pohodi, živeč pravzaprav v nenehnem strahu, da bo tudi njo oropal kak divji osvajalec ali temna sila, ki se ne skriva neznano kje, marveč kar v njej sami. V tem zgodovinsko izpričanem nihilističnem samozastraševanju, ki se ponavlja tudi v živi sodobnosti, Evropa ropa samo sebe in zapada v krize ...

Hitri konec neke iluzije

Kot mejnik vzpostavljanja »nove Evrope« lahko navedemo leto 1989 in padec berlinskega zidu. Takrat se ni prav veliko razpravljalo o tem, ali je to edini zid med staro in novo Evropo, ki

mora pasti, predvsem pa se ni govorilo o tem, ali na ostalinah prejšnjega lahko zraste še kak nov in morda še večji zid, recimo »dolžniški«. Nebo nad Berlinom so krasile parole o skupni prihodnosti, kaj prihodnosti, kar o vnebohodu, vse dokler niso zgodovinskih zabojev, shranjenih v preteklosti, ki naj bi se nikoli več ne ponovila, napolnili z naboji. A bilo je čutiti tiho zadovoljstvo, da se jih je vendar odneslo tja nekam na Balkan. Vseevropska proslava se je medtem mirno nadaljevala ob čisto pravem ognjemetu. Medijske oči, željne političnih burlesk, so se začasno odvrnile od neba nad Berlinom in se usmerile k Rimu pod Berlusconiem. To je pomenilo, da so tudi Slovenci ob vstopu v EU gledali nekoliko križem, v strahu, koliko nacionalne substance še premorejo kot novi evropski subjekt. Filozofska refleksija nove evropske situacije je stopala v korak s časom: Gadamer, Derrida, Habermas, Sloterdijk, Eco, Vattimo in drugi so začutili neko posebno zadolženost, da s teoretskimi prispevki podprejo prehod stare Evrope v novo, ne da bi slutili, kako bo znamenja starega in novega evropejstva znal zlorabiti Donald Rumsfeld ob napadu na Irak.² A tudi to se je skušalo razložiti kot neljub pripetljaj, ki v ničemer ne razdira »enotnosti v različnosti«, čeprav ni bilo mogoče pregnati suma, da so načela skupnosti sprta s politično konkretnostjo, kar je kmalu pokazal neuspeli poskus s skupno evropsko ustavo. Nato je pričelo tleti od znotraj, med vrhnjimi in spodnjimi. Nenapovedano se je enotnost preselila v zgornje, različnost pa v spodnje nadstropje sicer enotne in raznolike evropske stavbe. »*Multikulti ist vorbei!*«, je zadonelo vse do meja razširjene EU, kar je tam čakajočim na prestop vzelo še zadnje upanje na neko boljše življenje ali sploh na kakšno življenje.

Premene krize

V center se je medtem skorajda neopazno, kakor kaka prikazen, morda celo kazen, poslana iz nekega onstranstva, prikradla Kriza. Sprožili so se tudi preiskovalni postopki glede moralne krivde, kapitalskih krivcev zanjo in njene družbene krivičnosti sploh. Tako eni ugotavljajo, da manjkajo vrednote humanosti,

¹ Glej njegov spis *Europa und Nacheuropa* (izvirnik v nemščini). Napotujem tudi na razpravo Karla Novotnýja »Evropa in Poevropa v filozofski perspektivi Jana Patočke« (slovenski prevod v *Phainomena* št. 62-63).

² Primerjaj sklop prispevkov v *Novi reviji* št. 277/278/279.

drugi da ne delujejo trgi vrednostnih papirjev, tretji spet da je nujen prevrat vseh obstoječih družbenih vrednosti.

Možno je seveda tudi pozitivno razmišljati, da je namreč Evropa vedno rasla iz kriz, da so bile prav krize spodbujevalke njenega napredka in razvoja. Bolj kritično razmišljanje skuša pokazati, da so krize zgolj orodje in orožje v igri kapitala. Velja pa tudi pomisliti, ali se bistveni moment sedanje družbeno-ekonomske krize ne razodeva ravno skozi njeno nerazumevanje, kolikor samo zmožnost razumevanja vzamemo v temeljnem načinu, kako humanost, ki se skuša razumeti kot evropsko in poevropsko, prihaja do same sebe, kako se torej odpira neki prihodnosti, ki ni zgolj še ena od razvojnih priložnosti, marveč tem priložnostim sploh šele daje smisel.

Današnje poevropske krize ne opredeljuje kako pogrešanje smisla ali kak nesmisel kar tako, marveč oropanost razumevanja za dajanje smisla, na osnovi katerega humanost prihaja do same sebe. Brez tega razumevanja jo kdorkoli vodi kamorkoli. Na ta način lahko kriza nerazumevanja, kolikor diktira tempo krize današnjosti, preide v *diktaturo* nad humanostjo in življenjem nasploh, ki ji je Michel Foucault kot prvi nadel ime *biopolitika*. Možno je seveda pripomniti: mar tak pogled na poevropsko krizo ne izraža zgolj nekega splošnega prizadevanja za to, da bi bil svet bolj human, ki pa se slej ko prej izkaže za navadno leporečje? In mar današnje krize ne pospešuje ravno to, da človek vse prireja zadovoljevanju svojih potreb, da od vsega vidi samo še samega sebe in se vsepovsod ponuja kot subjekt dogajanja? Mar ne bi morali potemtakem stran od humanosti, tako kot je to, recimo, zahteval Nietzsche, namesto da se silimo z njo pod nekim obeležjem prihodnosti?

Tovrstna zadržanost do predloženega »zagovora humanosti« je gotovo na mestu, a samo dokler vidimo »dajanje smisla na osnovi prihodnosti« zgolj kot produkt nekih idej, idealov, idolo ali ideologij humanosti. To videnje, ki je lastno tudi najrazličnejšim razvojnim vizijam, pa zastira horizont razumevanja in zamegljuje situacijo krize, ki se zato sprevrča v vsesplošno hipokrizijo. Hipokritičen se v tem pogledu izkaže tudi morebitni ugovor, po katerem se brez sleherne humanistične provizije nismo sposobni odpreti prihodnosti, saj prav ta ugovor že predpostavlja naše izrecno razumevanje.³

Možnost razumevanja in izhod iz barbarstva

Nasprotje tej določnosti razumevanja je barbarstvo izločevanja, ki ga je v predavanju »Mi, barbari: Razmišljanja o neki italijanski anomaliji« izpostavil Pier Aldo Rovatti (*Phainomena*, 2011),

in sicer prav kot ključno sestavino, če ne kar sestav poevropske biopolitike, tj. življenja, oropanega razumevanja življenja: »Rad bi sintetiziral nekaj teh značilnosti, ki prihajajo od daleč, in ki jih je Pier Paolo Pasolini predvidel, ko je govoril o poenotenju in antropološki mutaciji. Te značilnosti so zdaj postale prikazni, ki jih je izredno težko izgnati; težko jih izžene tudi tisti, ki je ohranil še kako zalogo kritičnega duha. Zdi se, da nekakšna megla ali želatina ali lepilo ovijajo čisto vse: od javnih nagovorov do različnih oblik življenja. Prav mi, mi smo barbari, kajti skoraj nihče se ne more izmakniti tej megli, pa čeprav si nekateri prizadevajo, da bi ohranili cone svetlobe. Mislim namreč, da ni nihče zares odporen na model življenja, za katerega sta vrednoti zlasti materialno bogastvo in osebni uspeh in (realno ali samo zaželeno) uživanje teh t. i. vrednot. Toda demokratična pravila so za materialno bogastvo in njegovo posledično uživanje le natlačena ovira, ki jo je treba obiti. Ne vem, če lahko v tem primeru še koristno uporabimo besedo 'fašizem'. Zanesljivo pa gre za specifično varianta pojava, ki ga Michel Foucault imenuje biopolitika.«

Barbarstvo, ki ga Rovatti sicer obravnava kot italijansko anomalijo, gotovo ni samo kaka italijanska notranja zadeva, temveč zadeva vse tisto, kar se razume kot nekaj evropskega, sega celo še dlje. Čeprav je to barbarstvo predvidel že Husserl v znamenitem dunajskem predavanju o »Krizi evropskega človeštva in filozofiji« in se mu skušal postaviti nasproti s herojsko močjo uma,⁴ se je medtem zgolj še okrepilo.

Če smo namesto sklicevanja na *moč uma* poskusili začrtati neko možnost razumevanja, je bilo to storjeno z namenom, da pustimo odprto neko obzorje za dajanje smisla, ki ni naš zgodovinski dosežek, marveč doprinos prihodnosti. Ali nas to obvaruje pred barbarstvom, ki sledi iz oropanosti samih sebe, je prav tako treba pustiti odprto. Vsekakor pa to, s čimer imamo danes opraviti, in tisto, kar lahko storimo, prejme smisel šele v prihodnost, ki ni vprašanje uma ali vere, pač pa vprašanje razumevanja, krize razumevanja. ●

³ V nasprotju z Marxom bi torej lahko rekli, da je prav interpretacija razumevanje tisto, ki omogoča spremembo sveta – tak »obrat« sicer G. Vattimo in S. Zabala zagovarjata kot »hermenevtični komunizem«

⁴ »Krizi evropskega bivanja ima samo dva izhoda,« pravi Husserl v *Krizi evropskega človeštva in filozofiji*, »namreč propad Evrope v odtujitvi lastnemu racionalnemu življenjskemu smislu, padec v sovražnost do duha in v barbarstvo, ali pa preroditev Evrope iz duha filozofije s heroizmom duha, ki bo dokončno premagal naturalizem. Največja nevarnost za Evropo je utrujenost. Borimo se kot 'dobri Evropejci'«.